

NIÇİN ÜLKEMİZDE "SOSYAL ANTROPOLOJİ" BİLİMİNE İHTİYAÇ VARDIR

Prof. Dr. Nerrin ERDENTÜĞ

Toplumumuzun kültürü¹ ile ilgili çözümler bekleyen bir takım sorunlarımızın varlığı bir gerçektir. Bunların kaynağı toplumumuzun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik değişimdir. Söz konusu değişim ise, bilinç dışı olarak oluştuğu kadar, plânlı güdümlü bir değişimi de izlemektedir. Başka bir deyişle, plânlı kalkınmamız altında, çağdaş bir kültür düzeyine ulaşmayı amaçlayan plânlı-güdümlü bir kültür değişimidir. İşte bu kültür değişimi sürecinin ve değişiminin beraberinde getirdiği sorunları inceleyen ara bilim dalı "sosyal antropoloji" dir.

Bu güne kadar dünya toplumlarında (ister ilkel, ister geleneksel, ister çağdaşlaşmayı başı toplumlar olsun) değişime uğramadan yapılmış olan incelemeler, söz konusu değişimin, ilgili toplumda bir takım olumsuz ve hatta zararlı sonuçları da beraberinde getirdiğini göstermiştir². Öte yandan, kalkınmakta olan toplumlarda teknik kalkınmada, ve bununla birlikte değişen toplum yapısına ilişkin kalkınma ve sorunların kökünde, sosyal ve psikolojik faktörler, ilgili toplumun "kültür"ünden kaynaklanan etmenler vardır. Bunlar olumlu ve olumsuz etmenlerdir. Bir diğer deyişle, bunlar değişmeyi ya teşvik eder ya da engellerler. İşte kalkınma-gelişme programlarında ortaya çıkan bu bilimsel gerçekleri bize veren sosyo-kültürel antropoloji'dir³, çünkü, gelişmekte olan ülke toplumlarında kalkınma sadece ekonomik anlamda ile bir değişime olmayıp, ilgili toplumun

1 Burada kültürün meşhur anlamı kavranılmaktadır, plânlı yapılmış anlamı değil.

2 George Foster, *Traditional Culture and the Impact of Technological Change*, Harper and Row, London, 1962, s. 8.

3 "Sosyal Antropoloji" bilim dalına son yıllarda "Sosyo-Kültürel Antropoloji" de denmektedir.

gelecekteki kültürümüzün sosyal yapısı ile birlikte değişmesi, kısacası gelecekteki kültür tipinden çağdaş kültür tipine dönüşme (çapdaştırılma) diler ki bu, "antropolojik" bir süreç sonucu oluşsun. Bu nedenle 1940'lerden bu yana, gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ve olan planlı kalkınma ve gelişme programlarında özellikle uluslararası kalkınma kuruluşlarında ve yerel kalkınma programlarında rekabî birliğinin yanında her şeyden önce, antropolojik (sosyal antropolojik) ve olan ihtiyaç büyük önem kazanmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu ve ilk olarak antropologlarca⁴ yapıldığı bir gerçektir. Ve bu konuda yapılmış olan birçok gelişme-kalkınma çabalarında bu bilimin gereği ve önemi bol örneklerle gösterilmiştir⁵.

Tabii diğer gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çalışmalarında olduğu gibi, ülkemizde de *modernizme* (çapdaştırılma) çabalarında başarılabilmek için Sosyal Antropoloji'nin rehberliğine olan ihtiyaç da gittikçe (son 20-25 yıldanberi) yoğun biçimde hissedilmektedir. Nitekim, bu husus III ve IV Yıllık Plan çalışmalarının "Mahalli İdareler ve Kırsal Kesim Komisyonu"nda ilk defa sosyal antropologlarca vurgulanmış (Nermîn Erdentuğ, Nefiye Saran) ve bu konuda Nermîn Erdentuğ tarafından komisyona bir rapor sunulmuştur.

Buğün ise, ülkemizde bu ihtiyacı ortak kalkınmanın türlü yönlerinde ve kırsal (sağlık, eğitim, veteriner, tarım, her tür teknik v.s.) alanlarında, gündemde ve sanayi kesimimizdeki uygulamalarda, DPT'nin programlarının tesbitinde ve uygulamalarında çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıktığını görmekteyiz.

Gerçekten, gelişmekte olan ülkeler için planlı kalkınma hizmetlerinin götürüldüğü kesimlerde, hizmetin verildiği toplum veya grupların kültür yapısına ve sorunlarının tanındığı ölçüde çapdaştırılma hizmetleri başarılı olmaya başlamıştır. Kuşkusuz sosyal antropoloji'nin yanı sıra sosyal psikoloji, sosyoloji, ekonomi, idari v.s. bilimlerinin de katkısı olmakla beraber, gelişmekte olan ülkeler için sosyokültürel antropoloji'nin katkısı ve önemi en başta gelmektedir. İşte bu gereği ve önemi gören bazı ülkeleri, uluslararası kalkınma çalışmalarında ihtiyaç duyulan sorunlara çözüm getirecek ara eleman olarak lisanslı sosyal antropologu ve ayrıca uzmanları yetiştirmek için kendi üniversitelerinin çağında sosyal antropoloji öğretimini yapmaktadırlar.

⁴ Sosyal antropologlar.

⁵ III ve IV Yıllık DPT Kırsal Kesim Komisyonunun vermiş raporu.

İsana göre, bizde de, üniversitelerinde antropoloji biliminin kurulmuş olduğu üç merkezde anadoluların biri olan "sosyal antropoloji" öğretiminin lisans düzeyinde geliştirilmesi gereği açıktır. Yoksa, sadece uzmanlık seviyesinde yetiştirilecek olanlar asla yeterli değildir. Kaldı ki, lisans üstü öğretimin yeterli ölçüde yapılabilmesi için de üniversitede lisans düzeyinde sosyal antropoloji ana bilim dalının geliştirilmesi zəruridir. Bu gerçek ve gereklere rağmen, ülkemiz üniversitelerinde sosyal antropoloji'nin kadro durumu hiç de iç açıcı değildir. Öte yandan, son yıllarda Yükseköğretim Kurulunun Üniversitelerde Öğretimi Düzenelemesinde dikkate alınmış olduğu, sosyal bilimlerden sosyoloji ve psikoloji öğretim kadroları bir ölçüde söz konusu gelişmeyi sağlayacak durumdadır. Ancak, bu iki ana bilim dalının tüm bilim alanınca bilimsel ölçüde katkı olan sosyal antropoloji'nin öğretim kadrosu, bulunduğru her üç üniversitede (İstanbul, Hacettepe, Ankara) çok kısıtlıdır.

Ülkemizde sosyal antropoloji öğretimi ve araştırmaları çok yeni zamanlarda, 1960'lardan sonra başlamıştır. Ve ilk defa sosyal antropoloji bilim dalı, bir kürsü olarak Hacettepe Üniversitesi Edebiyat, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültelerinde ve en son olarak da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Türk Üniversitelerinin yegane "Antropoloji bilimleri" bölümünde, 1981 yılında kurulmuştur. Ancak, sosyal antropoloji öğretimi ve araştırmaları Dil ve Tarih-Coğrafya'da 1960'lardan beri yan anadal içinde yapılmıştır ve bu gelişmenin sonucu olarak sosyal antropoloji anadolular dahil kurulmuştur. İste halihazırda yukarıda işaret edilen ihtiyaca cevap verecek, ana eleman olarak lisanslı sosyal antropologları yetiştirecek bu üç merkezdir.

Öte yandan, sosyal antropoloji biliminin kazandırdığı genel kültür bilgisinin, tarih, sosyal ve psikolojik olgulara karşı süzgeç olması büyük ölçüde yararlı olduğu anlaşıldığı içindir ki, sosyal antropoloji öğretimi batı üniversitelerinde sosyoloji, tarih, felsefe, psikoloji ve diğer bazı ve daha kültürlerinin öğretimini yapan bilim dallarınca da önemli ölçüde anadolular tarafından bir anadolular dahil olmuştur; Chicago, Washington, Princeton, Columbia, Philadelphia ve Berkeley bazıları büyük üniversiteler ve hatta ikinci derecede bazı büyük üniversitelerde olduğu gibi. Aynı şekilde bu açıdan da gereği ve önemi görülen sosyal antropoloji öğrenimi, bizde de benzer çabalar halinde yeni kuruluşlar durumunda olan her üç fakültede (Ankara D. T. C. Fakültesi, İstanbul Edebiyat ve Hacettepe Edebiyat Fakültelerinde)

İnsan düzeyinde, sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, batı ve doğu dilleri ve kültürleri Türk dili ve edebiyatı, halkbilim, kütüphanecilik ve benzeri alanlara öğrencilerinden büyük kitleleri çekmektedir. Nitekim, sosyal antropoloji, 1983-1984 ders yılında, Hacettepe'de 850-900, Ankara D. T. C. F'de 950-1000, İstanbul Edebiyat'ta 1000-1200 kadar öğrenciye yarıdan fazla ders olarak verilmiştir.

Özet olarak ülkemizde adı geçen üç üniversitede gelişmekte olan ve birer "küçük öğretim kadrosu" ile çalışmakta olan sosyal antropoloji bilim dalının geliştirilmesine şiddetle ihtiyaç vardır.

Özellikle "sosyal bilimler" den sosyal antropoloji'nin ikiz kardeşi gibi sayılan sosyoloji alanında da yetişmiş uzmanlarımız azlığı da dikkate alınrsa, sosyoloji ile uku işbirliği yapmak zorunluluğunda olan sosyal antropoloji anabilim dalının da artık Türk üniversitelerinde de geliştirilmesi ön plana alınmalı, böylelikle üniversite düzeyinde sosyal bilimler alanındaki eksiklik bir ölçüde telafi edilmelidir.

Temennimiz ve umudumuz odur ki başında baharın serinlikleri kadar, Türk üniversitelerinde bilim adamlarının gelişmesini sağlamak, düzenlemek yükümlülüklerini taşıyan Yükseköğretim Kurulu da üniversitelerde sosyal bilimlerin geliştirilmesi konusunda dünya sosyal bilimcileri tarafından üçüzdüvarmış bilimleri diye tanımlanan üçlü'den (sosyal antropoloji, sosyoloji, psikoloji) sosyal antropoloji anabilim dalının gelişmesini dikkate alsın. Öylesen bu durum uzak vadeli bir durum olacağına göre, kurulmuş üç merkezde yeter sayılabilecek ölçüde öğretim elemanları kadrosunun sağlanmasının en azından bir on yıl sonra ancak mümkün veseleceği; böylece sosyal antropoloji anabilim öğretimini ve araştırmalarını, başta milli bilime olmak üzere bu alanda beklenen katkıları olacağı; ve de yarıdan sosyoloji ve psikoloji alanındaki eksikliği de bir ölçüde tamamlayacağı kuşku yoktur.